

DATE DESPRE HARPOANELE DIN EPOCA NEOLITICĂ DIN MUNTENIA

Eugen COMȘA

Pescutul a fost, în cursul întregii epoci neolitice, una din ocupațiile principale practicate de către membrii comunităților, care își duceau traiul în vecinătatea Dunării și a lacurilor din preajma fluviului. Un rol de seamă îl juca pescutul și în viața comunităților care trăiau lângă râurile mai importante, cum sînt Ialomița și Argeșul.

Dintre uneltele de pescuit folosite în acea epocă îndepărtată, prin săpăturile arheologice se cunosc numai două categorii de piese și anume: cîrligele de undiță (lucrate din corn de cerb sau din sîrmă de aramă, în perioada de sfîrșit a epocii) și harpoanele (lucrate din corn de cerb sau din os).

În lucrarea noastră ne vom ocupa cu problema clasificării tipologice și cronologice a harpoanelor, din epoca neolitică, descoperite pe teritoriul Munteniei și cu interpretarea lor din punct de vedere istoric.

După cum se știe harpoanele sînt unelte de pescuit, relativ complicate, întrebunțate la prinderea peștilor mari (de ex. a somnilor), formate din două părți. O tijă de lemn similară ca lungime și grosime celor de sulță și un vîrf din corn de cerb sau din os.

Primele harpoane neolitice au fost descoperite pe teritoriul Munteniei, la începutul deceniului trei al secolului nostru¹. Arheologii din generația vîrstnică au fost impresionați de numărul apreciabil de harpoane scoase la iveală, în cursul primelor lor campanii de săpături arheologice, din așezările neolitice, înșirate de-a lungul Dunării. Pentru exemplificare, menționăm că: numai într-o singură campanie de săpături, pe „Ostrovelul” de la Căscioarele, Gh. Ștefan a descoperit „șapte harpoane întregi, dintre care doar unul lucrat în parte și alte 17 fragmente mai mult sau mai puțin mari”². Tot atunci s-au găsit astfel de piese (nu atît de numeroase) și în alte așezări similare. În deceniile ce au urmat, pe întinsul Munteniei, prin săpăturile arheologice din stațiunile neolitice aparținînd purtătorilor culturii Gumelnița, s-au scos la iveală și alte piese destul de rare.

Harpoanele neolitice au fost lucrate, de obicei, toate plesile mari, din coarne de cerb și mai rar, numai în cazul unor piese de dimensiuni mai mici, din os.

Un harpon găsit la Căscioarele este interesant prin aceea că este o plesă a cărei prelucrare fusese de-abia începută³. Din cercetarea ei rezultă că mai întîi „începea schișarea harponului pe bucata mare de corn de cerb. Barbelurile se detașau treptat prin îngustarea corpului harponului”⁴, prin crestare, operațiune care dura destul de multă vreme. Prin urmare, sînt indicii că harpoanele puteau fi lucrate în fiecare așezare.

În general, în cursul epocii neolitice din țara noastră, în cuprinsul arealelor diferitelor culturi sînt documentate harpoane cu unul sau două șiruri de colți (barbeluri). Harpoanele

cu două și un colț, dispoziție de la prima și a doua fază, în dreptul altuia) sau colții din cel de al doilea și s-au făcut în dreptul intervalelor dintre colții din celălalt șir. De obicei, harpoanele au vârful bun, prevăzută la unu sau cu doi colți simetrici. Corpul harpoanelor este plat, prismatic (în majoritatea cazurilor) sau arcuit, aproape cilindric. Colții (barbelurile) de pe corpul harpoanelor aveau două forme principale: la unele piese barbelurile sînt în unghi ascuțit, altele au o latură dreaptă și cea exteroară arcuită (dobîndind forma unor cirlige, cu vârful subțiat sau lat). Partea de care se lega harponul de tijă avea două „aripioare” simetrice sau două mici prelungiri laterale. Rar, partea respectivă are forma conică.

★

În stadiul actual al cercetărilor, cel mai vechi harpon neolitic descoperit în Muntenia, este cel de la Radovanu (jud. Călărași). Este o piesă scoasă la iveală prin săpăturile din anul 1984, din stratul de pămînt corespunzător nivelului 3, din aşezarea datînd din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, din punctul „La Moscalu”⁵.

Harponul amintit este fragmentar și a fost lucrat, cu deosebită grijă, din corn de cerb. S-a păstrat numai partea dinspre vîrf. Se cuvine remarcat că vârful său este ascuțit și harponul are numai un singur șir de colți ascuți. Corpul piesei are secțiune ovală regulată.

Harponul de la Radovanu constituie o dovadă clară că membrii așezării comunității pescuiau pești mari, în ape aflate la o distanță destul de mare de aşezarea lor. Distanța pînă la Argeș, ca și pînă la lunca Dunării, este de circa 8 km. Se cuvine sublinia că ei pescuiau în ape aflate pe teritoriul altor comunități înrudite.

Faptul că harpoane similare nu s-au găsit și în alte aşezări contemporane din zonă, dovedește că astfel de unelte de pescuit erau rare în acea perioadă.

Comunitățile din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, din partea de nord-est a Munteniei, au contribuit la formarea aspectului cultural Aldeni II

Fig. 1 Harpon din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița: RADOVANU.

Fig. 2 Harpoane gumelnițene: 1—7 ULMENI „GUMELNITZA” (2—5 Gumelnița A; 1, 6, 7 Gumelnița B; 1=21 cm; după V. Dumitrescu, OP. CIT., Dacia, II, 1925, p. 88, fig. 66/20—26); 8—13 VÂRĂȘTI „BOIAN B” (12=19 cm; după V. Christescu, OP. CIT., Dacia, II, 1925, p. 284, pl. XXV/16—21).

Fig. 3 Harpoane gumelnițene: 1—13 CASCIOARELE „OSTROVEL” (1=26 cm; după Gh. Ștefan, OP. CIT., Dacia, II, 1925, p. 191, fig. 45/1—13).

Fig. 4 Harpoane de tip Aldeni II: 1. LIȘCOTEANCA III „MOVILA OLARULUI” (12,5 cm; după Ion T. Drăgomiș, OP. CIT., 1983, fig. 14/29); 2. LIȘCOTEANCA I „TERASA CĂLMĂTULEȘ” (3,5 cm; IBIDEM, fig. 18/25).

Harpoane gumelnițene: 3. CHISELEȘ „GRĂDIȘTEA FUNDEANCA” (14,5 cm; după H. Dumitrescu, OP. CIT., Dacia, III—IV, p. 152, fig. 2/4); 4. ULMENI „GUMELNITZA” (6,7 cm; după V. Dumitrescu, OP. CIT., Dacia, I, 1924, p. 339, fig. 10/13); 5. PIETRELE „GORGANA” (4 cm; după D. Berclu, OP. CIT., Materiale, II, 1936, p. 529, fig. 44/4).

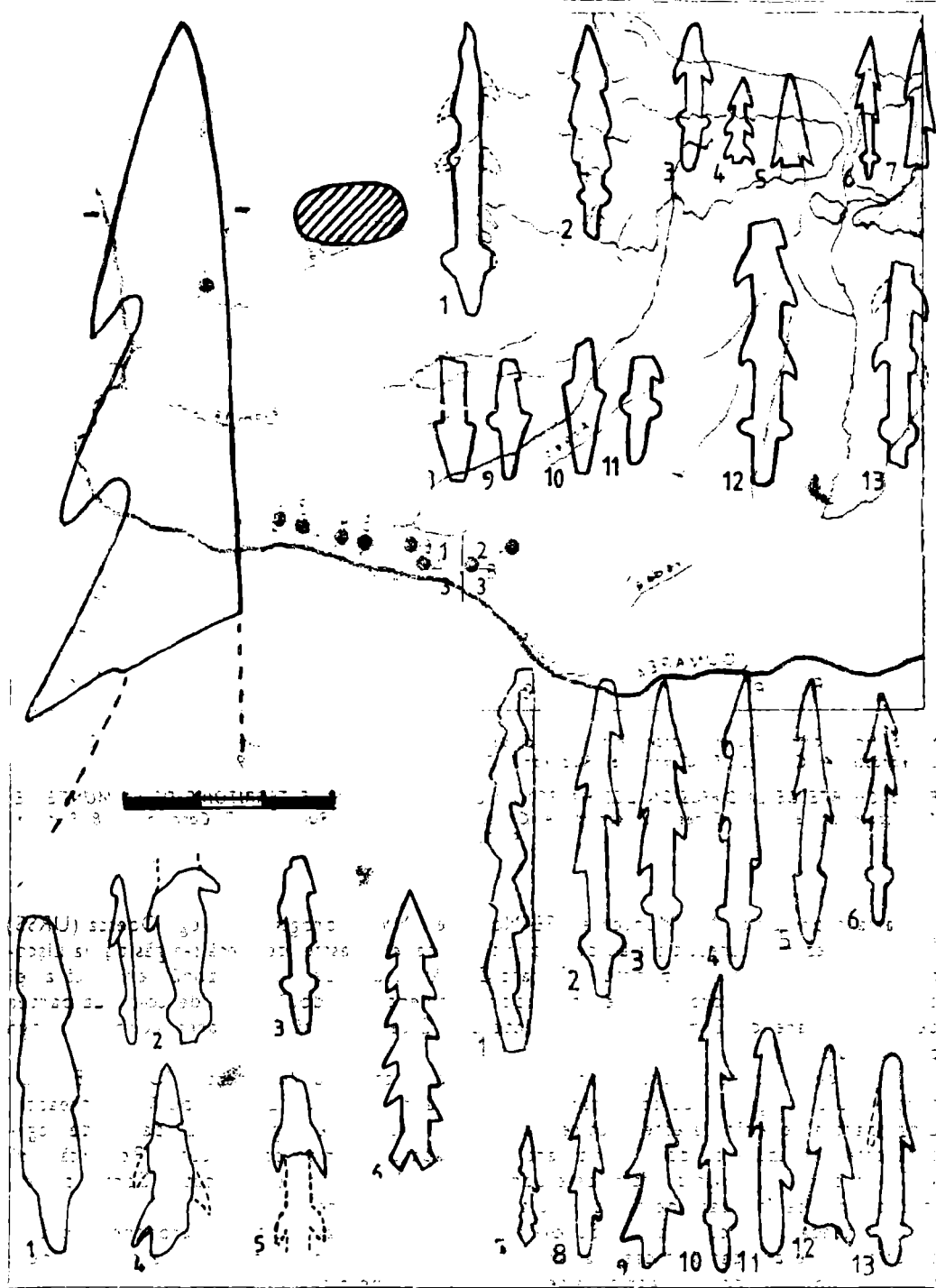
Fig. 1 HARPON APPARTENANT A LA PHASE DE TRANSITION DE LA CULTURE DE BOIAN A LA CULTURE DE GUMELNITZA: RADOVANU.

Fig. 2 HARPONS DE LA CULTURE DE GUMELNITZA: 1—7 ULMENI „GUMELNITZA” (2—5 Gumelnița A; 1, 6, 7 Gumelnița B; 1=21 cm; d'après V. Dumitrescu, OP. CIT., Dacia, II, 1925, pp. 88, fig. 66/20—26); 8—13 VÂRĂȘTI „BOIAN B” (12=19 cm; d'après V. Christescu, OP. CIT., Dacia, II, 1925, p. 284, pl. XXV/16—21).

Fig. 3 HARPONS DE LA CULTURE DE GUMELNITZA: 1—13 CASCIOARELE „OSTROVEL” (1=26 cm; d'après Gh. Ștefan, OP. CIT., Dacia, II, 1925, p. 191, fig. 45/1—13).

Fig. 4 HARPONS DE TYPE ALDENI II: 1. LIȘCOTEANCA III „MOVILA OLARULUI” (12,5 cm; d'après Ion T. Drăgomiș, OP. CIT., 1983, fig. 14/29); 2. LIȘCOTEANCA I „TERASA CĂLMĂTULEȘ” (3,5 cm; IBIDEM, fig. 18/25).

HARPONS DE LA CULTURE GUMELNITZA: 3. CHISELEȘ „GRĂDIȘTEA FUNDEANCA” (14,5 cm; d'après H. Dumitrescu, OP. CIT., Dacia, III—IV, p. 152, fig. 2/4); 4. ULMENI „GUMELNITZA” (6,7 cm; d'après V. Dumitrescu, OP. CIT., Dacia, I, 1924, p. 339, fig. 10/13); 5. PIETRELE „GORGANA” (4 cm; d'après D. Berclu, OP. CIT., Materiale, II, 1936, p. 529, fig. 44/4).

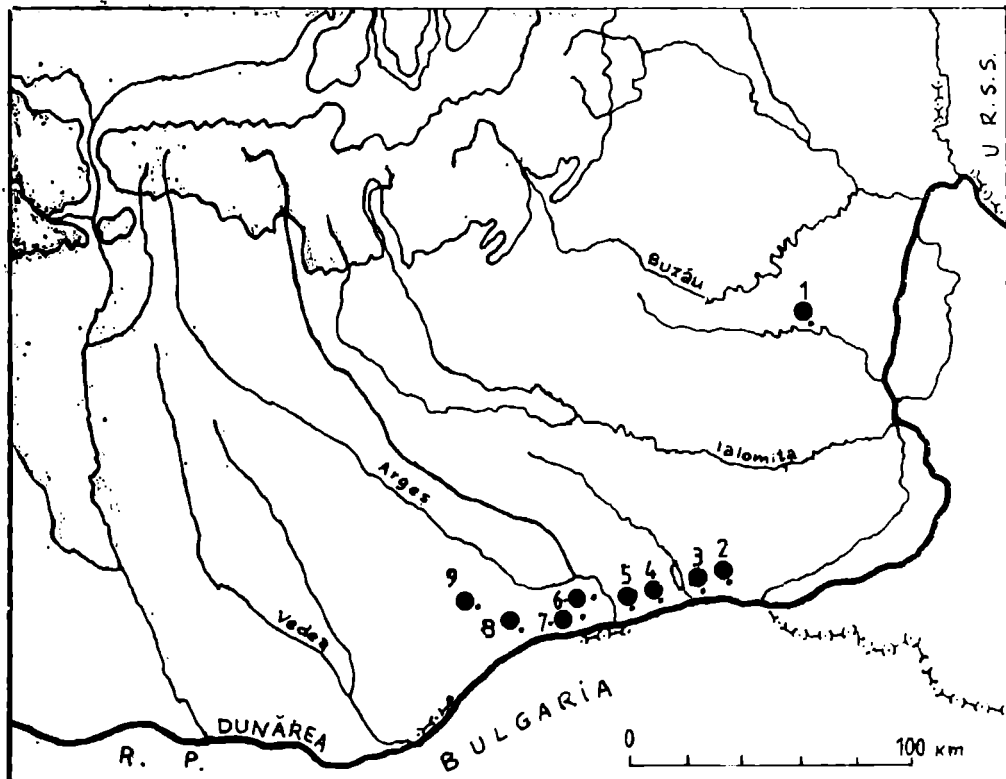

Fig. 5. Harta de răspândire a harpoanelor neolitice de pe teritoriul Munteniei: 1. Lișcoteanca I și III; 2. Cunești; 3. Vărăști; 4. Chiselet; 5. Ulmeni; 6. Radovanu; 7. Căscioarele; 8. Pietrele; 9. Tangîru.

Fig. 5 CHARTE DE LA DIFFUSION DES HARPONS NÉOLITHIQUES SUR LE TERRITOIRE DE LA MUNTÉNIE: 1. Lișcoteanca I et III; 2. Cunești; 3. Vărăști; 4. Chiselet; 5. Ulmeni; 6. Radovanu; 7. Căscioarele; 8. Pietrele; 9. Tangîru.

(cu aria cuprinzînd: NE Munteniei, SE Moldovei, NV Dobrogei și V reg. Odessa (URSS)) În cîteva așezări de acest tip s-au descoperit harpoane. O astfel de piesă s-a găsit și la Lișcoteanca I (jud. Brăila), în punctul „Terasa Călmățuiului”, deci într-o zonă periferică ariei de răspîndire. Este vorba tot de un harpon fragmentar cu două șiruri de colți. La partea de legătură are două mici prelungiri laterale. Este specifică îngroșarea corpului, lîngă primii colți.

Cel de al doilea tip este reprezentat în stațiunea de la Vulcănești⁷ (URSS). Este un harpon cu un singur șir de colți mari, alăturați (ca la ferestruu). Latura opusă este dreaptă. Lîngă partea de legătură este o lățire a corpului, în formă de unghi obtuz, partea de legătură este prevăzută cu două „aripioare”, iar capătul inferior este ascuțit. Remarcăm că vîrfurile harponului, privit din față, este bont, pe cînd în secțiune este ascuțit. Corpul piesei, în secțiune, se îngroașă destul de mult în spre „aripioare”

În aceeași arie culturală, la Suceveni⁸ (jud. Galați) s-au găsit atît harpoane obișnuite cu colți bilaterali, dar și piese masive, de două tipuri, cu colții arcuiți și ascuțiți. Unele au colții doi cîte doi, simetrici, altele au colții asimetrici

Majoritatea harpoanelor neolitice din Muntenia s-au descoperit în așezările purtătoarelor culturii Gumelnița. Astfel de unelte s-au scos la iveală atât din complexe dateate din faza Gumelnița A, cât și din cele din faza Gumelnița B.

Un lot de patru harpoane (din care două întregi și două fragmentare) s-a găsit în cursul primelor săpături de la Gumelnița⁹ (satul Ulmeni, jud. Călărași). În legătură cu aceste piese sînt de făcut unele observații. Reținem, la început, faptul că una din piesele întregi este neterminată. I s-a făcut virful și partea de legătură (Indicii privind ordinea în care se delimitau diferitele părți), cu cele două „aripioare”, iar colții sînt de-abia schițați. Reținem și observația că din cele patru piese amintite trei erau cu colții bilaterali. Al patrulea harpon din care s-a păstrat numai virful, putea fi și el cu colții bilaterali. Două din piese au colții arcuți și dispuși de o parte și de alta, simetric.

Din stratul din faza Gumelnița B de la Gumelnița¹⁰ provin trei harpoane: unul cu colții rupți, altul este relativ scurt. Colții lui sînt asimetrice și partea de legătură obișnuită, prevăzută cu două „aripioare”

În cuprinsul „Măgurii Cuneștilor” din marginea satului Cunești¹¹ (jud. Călărași), prin săpăturile mai vechi, s-au scos la iveală două harpoane, din corn de cerb, cu cîte două șiruri de colți. Piesele nu au fost reproduse. Ca urmare săpăturilor recente se poate preciza că depunerile (respectiv și piesele amintite) din tellul „Măgura Cuneștilor” datează din faza Gumelnița B. La cele de mai sus se adaugă două harpoane fragmentare găsite în timpător, în ultimii ani, în malurile tellului de la Cunești¹². Un fragment provine din corpul unui harpon cu colți bilaterali. Celălalt fragment are doi colți, pe o singură parte și nu se poate preciza dacă el provine dintr-o piesă cu unul sau cu două șiruri de colți,

Alte șase harpoane s-au găsit în tellul gumelnițean Bolan B, de la Vărăști¹³ (jud. Călărași). Datarea lor nu este precizată de autorul săpăturilor mai vechi. În funcție de rezultatele săpăturilor din decenul șase, sîntem în măsură să spunem că stratul respectiv datează din faza Gumelnița B. Toate acele piese sînt de același tip, au cîte două rînduri de colți asimetrice și „aripioare” pe porțiunea de legătură.

O piesă similară, cu două șiruri de colți, s-a scos la lumină prin săpăturile de pe „Grădiștea Fundeanca” de lingă satul Chiselet¹⁴ (jud. Călărași). Colții sînt relativ mici.

Un fragment dintr-un harpon descoperit în „Gorgana” de la Pietrele¹⁵ (jud. Giurgiu) a avut și el două șiruri de colți.

Cel mai bogat lot de harpoane (fără precizări stratigrafice) este cel de la Căscloarele¹⁶ (jud. Călărași) unde pe „Ostrovel” s-au găsit, numai în cursul primelor săpături, 24 piese întregi sau fragmentare. Toate sînt cu cîte două șiruri de colți asimetrice, ascuțiți. Lotul respectiv a fost completat prin săpăturile din anii 1961 și 1962 cînd se menționează că s-au găsit, printre altele și „multele harpoane”¹⁷.

Harponul de la Tangiru¹⁸ (jud. Giurgiu) este întreg, are virful foarte ascuțit, cîte patru colți bilaterali asimetrice și partea de legătură, fapt deosebit, despicată în două. Obiectul datează în faza Gumelnița B.

Harpoanele reprezintă o unealtă de tradiție mult mai veche decît epoca de care ne ocupăm. Ele au fost născocite și folosite încă de oamenii din paleoliticul superior. La noi harpoanele sînt documentate începînd cu gravetian, prin piesa de la Cotul Miculinți¹⁹, din nord-estul Moldovei.

Pînă în prezent, deci dispunem de date despre zece complexe din epoca neolitică, de pe teritoriul Munteniei, în cuprinsul cărora s-au descoperit harpoane și anume: 1. Lișcoteanca I (jud. Brăila) „Terasa Călmățuiului” și Lișcoteanca III „Movila Olarului”; 2. Cunești „Măgura Cuneștilor”; 3. Vărăști „Boian B”; 4. Chiselet „Grădiștea Fundeanca”;

5. Ulmeni „Gumelnița”; 6. Radovanu „La Moscalu” și 7. Căscioarele „Ostrovel” (jud. Călărași); 8. Pietrele „Gorgana” și Tangîru (jud. Giurgiu). Fără îndoială că și în alte stațiuni similare, situate mai cu seamă în preajma Dunării și cursurilor principale de apă, se vor găsi astfel de piese.

Se cuvine subliniat că, pînă acum, în nici o așezare din perioada timpurie a epocii neolitice, din regiunea studiată, nu s-a găsit nici un harpon, deși astfel de unelte ar trebui să existe, pentru că ar fi normal ca prin intermediul acelor comunități să se transmită urmașilor modul preluat de la mezolitic de a pescui cu harponul. Lipsa lor s-ar putea explica prin aceea că toate așezările neolitice timpurii (de tip Starčevo-Criș) sînt documentate pînă acum, numai în ținuturile din nordul Munteniei.

De asemenea, nici în așezările purtătorilor culturii Dudești nu s-au aflat încă harpoane, cu toate că stațiunile lor sînt situate și în preajma Dunării, chiar pe unele grinduri din mijlocul lacurilor de lîngă fluviu.

Nici în așezările purtătorilor culturii Boian nu s-au descoperit harpoane. Considerăm că problema existenței lor rămîne deschisă pentru perioada fazelor Giulești și Vidra. În această privință avem în vedere faptul că în așezarea de pe „Măgura Fetelor”, de la Vădastra, în stratul Vădastra II, deci într-o zonă foarte apropiată și într-o perioadă corespunzătoare fazei Giulești, s-a găsit un harpon întreg și unul fragmentar²⁰.

Subliniem constatarea că harponul cel mai vechi, cunoscut pînă acum, din neoliticul Munteniei, datează din faza de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița și că este de tipul cu un singur șir de colți, ca și cele mai vechi harpoane din Oltenia, de la Vădastra.

Reținem variabilitatea destul de mare a tipurilor de harpone din arealul aspectului cultural Aldeni II, unde sînt reprezentate — este drept în zone deosebite, poate sub influențe diferite — patru tipuri de harpoane: în sud-vest (la Lișcoteanca I)²¹ harpon cu colți bilaterali, asemănător cu cele din aria vecină a culturii Gumelnița, apoi în est (la Vulcănești²²) piese cu un singur șir de colți prelungi și, în sfîrșit, în zona de nord-vest a arealului (la Suceveni²³) sînt harpoane masive scurte cu două rînduri de colți simetrici sau asimetrice.

Harpoanele din aria de răspîndire a culturii Gumelnița sînt de obicei de același tip, anume au cîte două șiruri de colți simetrici sau asimetrice. Subliniem că harpoane similare sînt documentate în așezările gumelnițene din Dobrogea (de ex. la Hirșova²⁴), ca și la sud de Dunăre în Bulgaria (de ex. la Ruse)²⁵.

În aria de răspîndire a culturii Vinča (de ex. pe Ostrovu Corbului²⁶) s-a găsit un harpon obișnuit cu două șiruri de colți: Harpoane cu colți bilaterali s-au descoperit și în așezările de tip Vinča din Banat, de la Pața²⁷ și un fragment de harpon de același tip provine din stațiunea de la Liubcova²⁸.

Piese similare se întîlnesc și în așezările de tip Vinča din Jugoslavia. Unele din ele prezintă un element caracteristic anume porțiunea inferioară, dintre „aripioarele” părții de legătură de formă aproximativ patrată.²⁹

Dacă vom compara harpoanele gumelnițene cu cele din aria culturii Tisa vom constata că și purtătorii acelei culturi au folosit, în special, harpoane cu două șiruri de colți, pe cînd cele cu un singur șir sînt destul de rare.³⁰

În schimb, în cuprinsul arealului culturii Lengyel, din așezarea de la Aszod s-a scos la iveală un harpon cu colți bilaterali, cu partea de legătură avînd „aripioare”. Piesa este cu totul asemănătoare celor gumelnițene. Harponul de la Aszod este considerat ca fiind o consecință a unei influențe din partea purtătorilor culturii Tisa³¹.

Acestea au fost principalele probleme, oglindind stadiul actual al cercetărilor cu privire la harpoanele din epoca neolitică de pe teritoriul Munteniei.

1. Prima mențiune a unui harpon neolitic din Muntenia s-a făcut în anul 1916, când Grigore Antipa, într-unul din volumele sale despre pescuit, a reprodus „un vîrf de ostie de os cu «urechi» găsit în movila de la Cunești”.
2. Gh. Ștefan: *Les fouilles de Căscloarele*. In: *Dacia*, II, 1925, p. 191—192.
3. *Ibidem*, p. 191, fig. 45/1.
4. *Ibidem*, p. 192.
5. Săpături Eugen Comșa.
6. Ion T. Dragomir: *Eneoliticul din sud-estul României. Aspectul cultural Stolcani-Aldenl*. București, 1983, p. 142, fig. 18/2 (din punctul Lișcoteanca I „Terasa Călmățului”). Mai este menționată și o altă piesă, în curs de prelucrare p. 138, fig. 14/28, din punctul Lișcoteanca III „Movila Olarului”.
7. *Ibidem*, p. 142, fig. 18/1.
8. *Ibidem*, p. 142, fig. 18/3—6.
9. Vladimir Dumitrescu: *Fouilles de Gumelnița*. In: *Dacia*, II, 1925, p. 94 și p. 88, fig. 66/20—26. Un alt harpon fragmentar cf. *Idem*, *Découvertes de Gumelnița*. In: *Dacia*, I, 1924, p. 339, fig. 10/13.
10. *Idem*, op. cit., *Dacia*, II, p. 88, fig. 66/20—22.
11. Dorin Popescu: *Les fouilles de Cunești*. In: *Dacia* V—VI, 1935—1936, 1938, p. 117.
12. Găsite de elevi și păstrate în colecția Școlii generale din sat prin grija prof. Mihai Dragomir.
13. Vasile Christescu: *Les stations préhistoriques du lac de Bolan*. In: *Dacia*, II, 1925, p. 284, pl. XXV/16—21.
14. Hortensia Dumitrescu: *Rapport sur les sondages de Grădișteo Fundeanco*. In: *Dacia*, III—IV, 1927—1932, 1933, p. 152, fig. 2/4.
15. D. Berclu: *Săpăturile de la Pietrele, raionul Giurgiu* (1943 și 1948). In: *Materiale*, II, 1956, p. 523, fig. 44/4.
16. Gh. Ștefan, op. cit., *Dacia*, II, 1925, p. 191—192.
17. Vladimir Dumitrescu: *Principalele rezultate*

- ale primelor două campanii de săpături din așezarea neolitică de la Căscloarele*. In: *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 227.
18. D. Berclu: *Săpăturile arheologice de la Tanăglu* (1934). *Raport preliminar*. In: *BMJV*, I, 1935, p. 33, fig. 39.
19. M. Brudiu: *Prelucrarea oaselor și coarnelor de ren în așezarea paleolitică de la Cotu Miculinți*. In: *SCIVA*, 31, 1980, 1, p. 17, fig. 5/3.
20. Corneliu N. Mateescu: *L'industrie de l'os à Vădastra durant la phase Vădastra II (Néolithique Moyen)*. In: *Proceedings VII th International Congress of Anthropological and Ethnological Sciences*, Tokyo, III, 1970, p. 142—144.
21. Ion T. Dragomir, op. cit., p. 142, fig. 18/2.
22. *Ibidem*, p. 142, fig. 18/1.
23. *Ibidem*, p. 142, fig. 18/3—6.
24. Dolna Galbenu: *Așezarea neolitică de la Hirșova*. In: *SCIV*, XIII, 1962, 2, p. 301, fig. 13/2—3.
25. Georgi Georgiev și Nikola Angelov: *Razkopki na selishtnata mogila do Ruse prez 1949—1950 g.* In: *Izvestia-Institut*, XVIII, 1952, p. 134, fig. 104 și 105.
26. D. Berclu: *Catalogul Muzeului arheologic din Turnu Severin*. In: *Materiale*, I, 1953, p. 653, p. fig. III/18.
27. Ioachim Miloia: *Săpăturile de la Porța (Campania 1931)*. In: *Analele Banatului*, 4, 1931, p. 182, fig. 7.
28. Eugen Comșa: *Données concernant la civilisation Vinča du Sud-Ouest de la Roumanie*. In: *Dacia*, NS, 13, 1969, p. 24, fig. 9/2.
29. Bogdan Brukner in *Prelistorio Vojvodine*, p. 75, pl. V/19. De la Gomolava.
30. Mircea Rusu: *Cultura Tisa*. In: *Banatca*, I, 1971, p. 79.
31. V. Titov: *Arheologija Vengrii. Kamennii vek*. Moscova, 1980, p. 388.

DONNÉES CONCERNANT LES HARPONS NÉOLITHIQUES DE LA MUNTÉNIE

(Résumé)

Jusqu'à présent il y a neuf complexes archéologiques néolithiques où ont été trouvés des harpons en corne de cerf ou en os.

Le plus ancien harpon connu jusqu'à présent provient de l'agglomération de Radovanu. Il a des barbelures seulement sur l'une des côtés.

Dans l'aire culturelle Aldenl il y a quelques types des harpons avec des barbelures disposées symétriquement ou asymétriquement.

Les harpons appartenant à la culture de Gumelnița ont eu en général des barbelures sur ces deux côtés disposées de même soit symétriquement soit asymétriquement.

